

מדינות המפרץ ומלחמת ישראל בחמאס

אילן זלאיט ויואל גוז'נסקי | 14 בנובמבר, 2023 | גיליון 1787

מדינות המפרץ (להוציא קטר) שותפות לרצון להביא לסיום שליטת חמאס בעזה, להחליש את הציר שמובילה איראן ולהנחיל תבוסה לאידיאולוגית האחים המוסלמים. אולם, בעדיפות עליונה מבחינתן היא השמירה על הדטאנט האזורי שהושג בשנים האחרונות, בעיקר מול איראן. לכן, הסיכון הגלום במלחמה אזורית עלול לדחוף אותן להעדיף סיום מהיר של הלחימה על פני התועלת הצפויה מפגיעה בחמאס. לגבי "היום שאחרי", יתכן שהן יהיו מוכנות להשתלב במאמץ לייצב את רצועת עזה, וזאת במציאות אסטרטגית שבמסגרתה מוגרו יכולותיו הצבאיות והשלטוניות של חמאס, יישמר תפקידה האקטיבי של ארצות הברית באזור ויונתנע תהליך מדיני ישראלי-פלסטיני.

המלחמה בין ישראל לחמאס קלעה את מדינות המפרץ לעמדה מורכבת: לחלקן יחסים דיפלומטיים עם ישראל, ואחרות, בעיקר ערב הסעודית, ניהלו מגעים לקראתם. רק לאחרונה הן השלימו שורה של הסדרי פיוס, בתקווה ליציבות אזורית, שתאפשר להן להתפנות לעיסוק בענייני פנים, ובנוסף ריאד ואבו-דאבי מציגות מדיניות חוץ עצמאית ופעילה, שיוצרת ציפייה מהן לפעול ביתר אקטיביות מול המתרחש בסביבה האזורית. המשטרים המלוכניים במפרץ מאוימים מההישגים התודעתיים והצבאיים שמתקפת חמאס עלולה להעניק ליריביהם - איראן והאחים המוסלמים - ולכן מייחלים לסיום שלטון חמאס ולפגיעה בחזבאללה. אולם, הם חוששים שהישגי חמאס וחזבאללה יעניקו רוח גבית למערך האיראני האזורי ולאידאולוגית האחים המוסלמים. שכן, ההישג שחמאס רשם ב-7 באוקטובר עלול לאשש את טענת האחים המוסלמים, שלפיה בכוח האסלאם הפוליטי להצליח היכן שהמשטרים הערביים כשלו.

איתנות הסכמי אברהם

איחוד האמירויות ובחריין שואפות לשמור על מסגרת היחסים עם ישראל, אך מראות החורבן ברצועת עזה מעוררים תרעומת ציבורית נגד ישראל ונגד יחסיהן עמה. רגישותן לדעת הקהל הערבית ניכרה בתגובתן לפיצוץ בבית החולים "אל-אהל" ב-17 באוקטובר. נוכח הזעם האדיר שהדיווח עורר ברחבי העולם הערבי, התעלמו המשטרים במפרץ מהגרסה הישראלית שטענה שמדובר בשיגור כושל של הג'יהאד האסלאמי והצטרפו לגינויים האזוריים החריפים נגד ישראל. דאגה לפלסטינים [נשמעה](#) מפיו של אנואר גרגאש, יועץ הדיפלומטי הבכיר של נשיא איחוד האמירויות, שכינה את תגובת ישראל למתקפת חמאס "בלתי פרופורציונלית" ואמר כי

המתקפה מוכיחה את כישלון מדיניות ההתעלמות הישראלית מהסוגייה הפלסטינית וכי אסור לישראל לשוב אליה בסיום המלחמה.

בה בעת, אבו-דאבי במיוחד חוששת מהישג שייקשר לזיהוי האידיאולוגי של חמאס עם האחים המוסלמים. קישור זה עשוי להסביר את היות אבו-דאבי היחידה עד כה בעולם הערבי לגנות את מתקפת חמאס. בהצהרה שנשאה באו"ם השרה האמירותית לשיתוף פעולה בינלאומי, רים אל-האשמי, היא [כינתה את המתקפה](#) "ברברית ואכזרית"; משרד החוץ באבו דאבי [הטיל על חמאס את האחריות](#) הבלעדית להסלמה, ו"הביעו זעזוע" מחטיפת האזרחים. חשופים לא פחות הם דבריו של יו"ר ועדת החוץ והביטחון במועצה הלאומית של האמירויות, עלי ראשיד אל-נועמי, [שהצהיר שהמלחמה](#) המתחוללת בעזה לא תשנה את העובדה ש"הסכמי אברהם כאן כי להישאר". גם כשנתוני ההרוגים הפלסטינים בעזה זינקו לאחר חודש של לחימה, [הבהירו](#) גורמים בהנהגת האמירויות כי המדינה תשמור על יחסיה הדיפלומטיים עם ישראל. נשיא איחוד האמירויות, מוחמד בן-זאיד, היה המנהיג הערבי הראשון לשוחח עם ההנהגה הישראלית בעקבות מתקפת חמאס. הוא נדבר גם עם מנהיגים ערביים, ביניהם נשיא סוריה אסד, שאותו הזהיר מפני התערבות במלחמה וניצולה כעילה לפעול נגד ישראל.

כחודש לאחר פרוץ המלחמה, כשממדי ההרס בעזה כבר עוררו זעקות שבר בעולם הערבי, אירחה ערב הסעודית ב-11 בנובמבר כינוס חירום מאוחד של הליגה הערבית ומועצת שיתוף הפעולה של מדינות האסלאם בנושא המשבר בעזה. בין המשתתפים היה נשיא איראן אבארהים ראסי (שציין בכך ביקור ראשון של נשיא איראן בערב הסעודית זה שנים רבות) ונשיא סוריה אסד. לעומתם, נשיא האמירויות מוחמד בן זאיד נעדר במופגן ויוצג על-ידי סגנו, ככל הנראה על רקע המתיחות הנמשכת ברקע בינו לבין יורש העצר הסעודי מוחמד בן סלמאן. במידה רבה היה הכינוס ניסיון של הסעודים להפגין עניין ומעורבות במשבר ולא להותיר את כל התהילה האזורית לאיראן, על שום תמיכתה בחמאס ועמידתה מול ישראל וארצות הברית. איראן ואסד מצידם ניצלו את הכינוס כדי לחזק את הנורמליזציה שהם חווים בזירה הערבית.

כצפוי, הכינוס לא הניב החלטות מעשיות ו[הצהרת הסיום](#) המשותפת למדינות המשתתפות כללה קריאה להפסקת אש, לאספקת סיוע הומניטרי לרצועת עזה ולסיום המצור עליה, לצד דרישה ממועצת הביטחון של האו"ם לקבל החלטה מחייבת על כך. דווח כי מאחורי הקלעים [הכשילו](#) איחוד האמירויות, בחריין, ו[ככל הנראה](#) גם ערב הסעודית הצעה החלטה שתחייב את מדינות הליגה הערבית המקיימות קשרים עם ישראל לנתק אותם, וכן לשבש את אספקת הנפט לבעלות בריתה של ישראל, בדומה ל"חרם הנפט" שהוכרז לאחר מלחמת יום הכיפורים.

נורמליזציה עתידית

עיתוי מתקפת חמאס חיזק את ההערכה שהארגון ואיראן ביקשו לטרפד את המגעים לקראת נורמליזציה בין ישראל לערב הסעודית. טענה זו הועלתה על-ידי נשיא ארצות הברית ג'ו ביידן, שאמר שאחת הסיבות שחמאס תקף היא ש"[ערב הסעודית רצתה להכיר בישראל](#)", וכן על ידי דובר חמאס בלבנון, אוסאמה חמדאן, [שהכריז כי המתקפה](#) היא מסר למדינות הערביות

שחושבות לנרמל את יחסיהן עם ישראל. את חמאס הניעה וודאי התפיסה שלפיה נורמליזציה בין ערב הסעודית - המדינה הסונית המובילה, 'שומרת המקומות הקדושים לאסלאם' - לבין ישראל תהיה מכה סמלית למאבקו לדה-לגיטימציה של ישראל ולחיסולה, מלווה חשש שההסכם יכלול צעדים שיחזקו את הרשות הפלסטינית. יוזכר שהסכם הנורמליזציה שקודם היה כנראה אמור לכלול ברית הגנה בין וושינגטון לריאד ושיתוף פעולה בתחום הגרעין האזרחי - התפתחויות "משנות משחק" במאזן האסטרטגי לרעת איראן.

ואכן, מספר ימים לאחר תחילת המלחמה, [הודיעו נורמים סעודים](#) על השעיית השיחות עם ארצות הברית לגבי נורמליזציה עם ישראל. הייתה זו הכרזה צפויה שנוסחה בקפידה כדי לא לסתום את הגולל על התהליך, ובמקביל לאותת כי, לפחות לעת עתה, ריאד מתרחקת מירושלים. [הודעה שפרסם הבית הלבן](#) בסוף אוקטובר, שלפיה יורש העצר הסעודי בן סלמאן הבהיר שהוא מעוניין להמשיך בשיחות לאחר המלחמה, מאשרת אף היא שריאד אינה ממחרת לוותר על ההבטחות האמריקאיות שעלו בשיחות הנורמליזציה בין המדינות. ההודעה הסעודית בדבר השעיית המגעים הגיעה לאחר [שיחת טלפון](#) בין בן סלמאן לנשיא איראן, אברהם ראסי, הראשונה מאז חידוש היחסים בין המדינות במארכס 2023.

את המתח בין רצון של מדינות המפרץ לא לתת לאיראן וחמאס לנכס לעצמן את הסוגייה הפלסטינית ולשמר את היחסים עמה הן מנסות ליישב באמצעות גינויים לישראל וקריאה כללית לא להסלים את המצב ולהגיע להפסקת אש. הגם שנשמעת ביקורת סעודית חריפה כלפי ישראל, נמתחת ביקורת גם נגד חמאס. למשל, [ראש המודיעין הסעודי לשעבר](#), תורכי אל-פיצל, גרס שמעשיו של חמאס מנוגדים לאסלאם ואינם גבורה. בכלי התקשורת שבשליטה סעודית בולט קו המאשים [את איראן](#) בכך שהיא העומדת מאחורי מתקפת חמאס, שהפלסטינים הם קורבנה, וזאת בשונה מריאד עצמה, ש[חתרה לשיפור ח"י הפלסטינים](#) באמצעות שיחות הנורמליזציה. גם חמאס מואשם בהקרבת תושבי עזה עבור הרפתקה חסרת סיכוי. הדים רבים עשה [ראיון של בכיר חמאס ח'אלד משעל](#) ב"אל-ערביה", שבמהלכו הטיחה בו האשמות המגישה, ראשה נאביל, שאף השוותה בין ארגונו לבין דאע"ש. רחוק יותר הלך העיתונאי הסעודי עבד אל-עזיז אל-ח'מיס, ש[התראיון לערוץ "כאן" הישראלי](#) והכריז שאם המלחמה תסתיים ללא השמדת חמאס, תהיה זו תבוסה לישראל ולעולם החופשי כולו. מוערך שעמדה זו משקפת את העמדה הרשמית של בית המלוכה הסעודי, הרוצה בסיום שלטון חמאס ברצועה, אך חושש שמא ישראל לא תממש זאת.

דאגתן המרכזית של מדינות המפרץ היא [מזליגתה של ההסלמה](#) לזירות נוספות הקרובות אליהן. בראשן תימן, שם השימוש שעושה איראן במורדים החות'ים כחזית נוספת נגד ישראל עלול להביא לקריסת הפסקת האש ולחשיפתן לידי החות'ים. בנוסף, מדינות במפרץ מארחות בשטחן בסיסי צבא אמריקאיים, אשר נמצאים על הכוונת של איראן ושלוחיה. לעיני השלטונות הסעודיים עומדת בוודאי התייצבותה הנחרצת של ארצות הברית לצד ישראל, במסרים פומביים

ובשליחת כוחות צבאיים לאזור. מדובר בסימן מעודד לכך שושינגטון עשויה לנהוג כך גם אם הן תותקפנה.

לסוגיה הפלסטינית משקל רב במדינות המפרץ, והפער בין יחסו האוהד של הציבור ביחס אליה לבין גישתם המאוזנת יותר של המשטרים נחשף כעת שוב. יתרה מכך, הסיכון הגובר בפריצת מלחמה אזורית מעלה את מפלס החרדה במפרץ ועלול לדחוף את המשטרים הערבים להעדיף סיום מהיר של הלחימה על פני התועלת שעשויה להקנות להם הפגיעה בחמאס.

סיכום

לנוכח המלחמה בין ישראל לחמאס, ערב הסעודית ואיחוד האמירויות, המבקשות למצב עצמן כשחקניות המובילות בעולם הערבי עם יכולת מיקוח עצמאית מול המעצמות, נותרו יחסית פאסיביות. מלבד הצהרות פורמליות וסיוע הומניטרי, הן מותירות את הזירה הדיפלומטית לקטר כשהן נותרות תלויות בהגנה אמריקאית מפני פגיעה איראנית אפשרית. ועם זאת, שתיהן עשויות להשתלב בעיצוב "היום שאחרי חמאס". זאת, בכפוף לפגיעה אנושה בחמאס כך שיתקשה להשתקם, בהתנעת תהליך מדיני ישראלי-פלסטיני שיכלול את הרשות הפלסטינית, ובכך שארצות הברית תשמר מעורבות ניכרת באזור. ובנוסף, הגם שקשה לדמיין התקדמות בנורמליזציה בין ישראל לערב הסעודית בזמן הקרוב, ערב הסעודית מותירה את הדלת פתוחה – אף שסביר כי בעקבות המלחמה יהיה הרכיב הפלסטיני בכל הסדר נורמליזציה יהיה משמעותי יותר מכפי שתוכנן לפני מתקפת חמאס.

בערב הסעודית ובאיחוד האמירויות רואים כיצד איראן לא בוחלת בהפעלת שלוחיה ומנגד את ארצות הברית מגייסת את עוצמתה הצבאית לטובת ישראל - גורמים שעשויים לעודד אותן להתקרב לישראל ולארצות הברית. כבר עתה, ההתמודדות המשותפת לערב הסעודית, ארצות הברית וישראל מול שיגורי הטילים מצד החות'ים מצביעה על שיתוף פעולה מוצלח, העשוי להתרחב.

עורכי הסדרה: ענת קורץ ואלדד שביט